Kocsis Zoltán halála szomorú okot jelent Szőcs Géza Bartók-filmtervének közléséhez, mely filmben Kocsisnak meghatározó szerepe lett volna.

Nagy Endre filmproducer, Surányi András rendező és Szőcs Géza felkérésére Kocsis foglalkozott e filmtervvel, de egyre súlyosbodó betegsége nem tette lehetővé, hogy elkezdje a közös munkát. A filmterv így kéziratban maradt.

SZŐCS GÉZA

CAFÉ MÉRIDA

(egy Bartók-film munkacíme)

(Részlet)

Szinopszis, nem végleges

Bevezető: Kocsis Zoltán lehetséges részvételéről a Bartók-filmben.

a.) A film zenei anyagát illetően.

E film hitelességét, egész dramaturgiai és esztétikai üzenetegyüttesét mindenekelőtt a zenei mondanivaló érvényessége, hitelessége, minősége határozza meg.

Mivel teljes művek nem hangzanak el, csak részletek az egyes opusokból, e részletekből kell létrejönnie egy olyan zenei kompozíciónak, amelynek (Bartók-motívumokból, elemekből, részletekből építkezve) egy szuverén bartóki mű erejével kell hatnia.

Meggyőződésem, hogy nincs ma olyan zenei személyiség – sem komponista, sem előadó, vagy karmester, vagy zenetudós – aki e film zenei igazgatójának a feladatára alkalmasabb volna, mint Kocsis Zoltán. Kocsisnak a bartóki világgal kapcsolatos tudása, értelmezéseinek érvényessége egyedülálló.

Kocsisra tehát mindenekelőtt mint zeneszerzőre, ezt kiegészítve: mint zenei főigazgatóra, meghatározó személyiségre van szükség a filmben. Nélküle csak egy átlagos Bartók-filmre van esély.

b.) Nem képzelhető el, hogy Kocsis ne vegyen részt az egyes Bartók-zongoraművek, ill. részletek előadójaként a filmben.

c.) Felmerül annak lehetősége is, hogy Kocsis játszhatná Bartók Bélát. Színészi múlttal, felkészültséggel, tapasztalattal, színpadi vagy játékfilmes rutinnal nem rendelkezik ugyan, de a filmben valójában nem Bartók Béla a főszereplő, hanem a bartóki zene. Különben is, Kocsis egész élete pódiumon, reflektorfényben, kamerák előtt zajlott, ami erősíti a feltevést, hogy meg tud felelni a Bartók-szerep kihívásainak. Ha van kedve hozzá. Egy próbát megér.

A filmben elhangzó zenék, kevés kivétellel, Bartók művei. Az előadók pedig – leszámítva a Benny Goodman- és Yehudi Menuhin-felvételeket – mindannyian mai magyar előadók, vagy (felvételről) korábbi magyar zongora- vagy hegedűművészek.

Ez a szöveg dramaturgiailag még kidolgozatlan, de nem is akarja föltétlenül követni a cselekménybonyolítás kötelező sémáit. Amennyiben egy rendhagyó felépítésű film mellett döntünk, amely a zeneszerző búcsúját az élettől szürrealisztikus és költői látomás formájában kívánja megragadni, a képi és zenei erőt választva a megszokott narratívákkal szemben, ennek a koncepciónak ez a műleírás jelen állapotában megfelel.

Amennyiben mégis kívánatosnak tűnne a klasszikus cselekményfelépítés, jellemrajz és konfliktus-bonyolítás toposzait alkalmazni, két irányban lehetséges erőteljesebbé tenni a hagyományos értelemben vett dramaturgiai szálakat. Az egyik Bartók hontalanságából fakad: vágy a haza megtalálására. (Ami a teljes élet feltétele). Ezt a kiúttalan élethelyzetet egy erre kidolgozott történetszövés járhatná körül, Bartók reménytelennek bizonyuló

kísérleteire, nosztalgiáira, kudarcnak bizonyuló terveire, honvágyára, álmaira, helykeresésére, megoldáskeresésére koncentrálva.

A másik kidolgozható cselekményszál: a zeneszerző életében megadatott utolsó férfi–nő párharc részletezőbb ábrázolása, amelyben erotikus tudattartalmak, személyes emlékek, frusztrációk, illúziók, traumák és beteljesülések ötvöződnek szimbolikus elemekkel, visszautasításokkal, közeledéssel, konfliktusokkal, kibéküléssel, önátadással, héjja-nász-az-avaronnal.

A szereplők viszonylag nagy száma első olvasatra aggályosnak tűnhet. De ezek a figurák nincsenek tényleges viszonyban Bartókkal, és nem is föltétlenül hús-vér alakok: többnyire a zeneszerző életének egyszeri, felbukkanó-eltűnő statisztái, útitársak egy vasúti kocsiban.

A FILM HELYSZÍNEI:

1943. január 8., New York
1929. január vége, Moszkva
1945. szeptember 24., New York
Maros-part, Nagyszentmiklós határában, Bartók gyerekkorában vagy 1945-ben

1943. január 8., péntek délután. Emeleti helyiség – tkp. valamilyen belső terasz – New Yorkban, átmenet egy kocsma, egy gyanús kávézó és egy apacstanya között, „a nyomor fantasztikus színeiben". Lerongyolt tapéták, vakolat nélküli falak, rozzant bútorok, indokolatlan tárgyak – mint egy elzüllött régiségkereskedésben. Egy-két kártyaasztal is. Úgy néz ki, mint csavargók tanyája, akik a lopott holmikat ide hordják össze.
A pulton vízözön előtti pénztárgép.
A háttérben, két ablak közt, ajtó.
Ez a Café Mérida.
Távolról világosság, fények, zűrzavaros kiáltozás, a világváros zaja.

BARTÓK nézelődve be. Megtetszik neki a hely. Egy-két dzsesszmuzsikus próbálgat, de diákok, ifjú zenészek is üldögélnek a teremben. Nem föltétlenül székeken. Sombrero, texasi kalap is fel-feltűnik, ahogy a háttérben cserélődnek a vendégek. Egy hórihorgas, ijesztő, kísértetszerű alak buherálgat egy lerobbant, ősállat-szerű villanyzongorát. Szigetelőszalag, csípőfogó, feszültségmérő. Ő Nikola Tesla, mint majd kiderül. Bartók a pult mellől figyel.

Az egyik fal teljesen sötét felület. Hirtelen, mint valami hallucináció, megjelenik ebben a sötétségben egy közeledő fehér gallér, meg két lóbálózó mandzsetta. A sötét ruhában, fehér ingben érkező Tulaj az, akinek bőre színe tökéletesen beolvadt a fekete háttérbe.

TULAJ (*harmincas évei végén járó, fiatalos néger férfi, HUCK*): Nos?

TESLA: Nem értem, Huck. Szólnia kellene. Minden csatlakozás működik.

TULAJ: Ez igazán jó hír, Mr. Tesla. De ha így van, miért nem szól?

TESLA: A franc se érti. Huckleberry, mi történt ezzel a zongorával?

TULAJ (*hallgat*).

TESLA: Titok?

TULAJ (*hallgat*).

TESLA: Annyi biztos, hogy áram, az van benne elegendő.

TULAJ: Még sok is?

TESLA: Mármint, hogy túl sok áram?

TULAJ: Nem fog rázni?

TESLA (*nevet*).

TULAJ: Mondok egy nevet. Houdini. Ismerős?

TESLA: Hogyne volna. Persze. A bűvész. Az öccse pedig, Leopold, ő röntgen-orvos. Végeztünk kísérleteket együtt, nem egyet, nem kettőt. Miért kérded Houdinit?

TULAJ (*nem válaszol*).

TESLA (*még egyszer-kétszer rácsap a billentyűkre, de a hangszer néma marad, a tulaj is ugyanígy jár*).

Bejön Mimi. Harmincas éveiben jár, kislányos, de nagyon magabiztos mozgású és fellépésű, feltűnően szép.

BARTÓK: Ez valami Neo-Bechstein-Flügel?

TESLA: Ez egy Nernst-Frankó-Halmágyi féle prototípus, egy vákuumcsöves elektrochord.

TULAJ: Eleinte jól működött.

TESLA (*visszaül az asztalához. Három férfi ül mellette, Bartók felfigyel rá, hogy egymás közt magyarul beszélnek. [Tréfálkozásuknak olyan hangulata van, mintha mondjuk a Fricska együttes ülne az asztal mellett.] Végül, már kapatosan, énekelni kezdenek. Egy cigányprímás is odaóvakodik. Tesla elrévedve figyeli a nekiszabadult cigánynótázást. Bartók hirtelen megszakítja a produkciót, kijavítja a dallamot ott, ahol hamis, és tisztán, oktatóan kiénekli a szóban forgó részt.*)

1. FÉRFI: ...nini, maga magyar? Ha megengedi... ez itt a bátyám, mi vagyunk a Puskás fiúk, Puskás egy és Puskás kettő. Ő pedig Bobula építész úr, aki igen jól házasodott. Mr. Tesláról bizonyára hallott. Olyan fizikai törvényeket ismer, amilyeneket senki más.

BARTÓK: Tesla feltaláló úr nevét sokat hallottam emlegetni. Horvátországi születésű, úgy emlékszem.

1. FÉRFI: Igen, ő onnan való... Mr. Tesla úr tulajdonképpen földink.

TESLA (*szinte magának, bólogatva, eltöprengve*): A hír igaz, én smiljani vagyok... az egy kicsike falu... ott születtem. Az Horvátországban van, de mi szerbek vagyunk. Apám pópa volt...

TULAJ: Az enyém csavargó...

TESLA: ...apám pópa volt, anyácskám egyszerű asszony. Írni sosem tanult meg...

TULAJ: Az enyém sem!

TESLA: ...de a szerb hősénekeket kívülről tudta. (*Oktatólag*): A szerb hőseposzok több mint ezer sornál kezdődnek.

BARTÓK (*félig szavalva, félig énekelve idéz egy szerb hősénekből*).

TESLA (*megrendülve*): Te ezt honnan ismered?

BARTÓK: Én dolgozom fel a Millman Parry gyűjteményt a Columbián. Az több száz lemeznyi balkáni szerelmes dal és hősének.

TESLA: Te hol születtél?

BARTÓK: Nem messze onnan, ahol te... akkor az ugyanaz az ország volt. Nagyszentmiklóson, amely két dologról nevezetes.

TESLA: Volt egy cicánk, az volt a neve, hogy Makcsa... vagy Macsak? Akkor kezdődött minden. Maestro, akkor te tudod, mi az a guzla...

BARTÓK: Tudom, mérnök úr. Most választottam ki a legszebb 75 délszláv dalt. Jövőre adjuk ki őket. (*Énekel, félig ének, félig beszéd-szerű recitatívó.*)

TESLA: Ezt is anyámtól hallottam utoljára. Nem vagyok csevegő alkat, de... Olyan különös dolgok esnek meg velem mostanában. Halálomat érzem közeledni.

1. FÉRFI: Hogyhogy, Mr. Tesla?

TESLA: Azt hiszem, ezek halálom előjelei.

BARTÓK: Igen, a halálnak vannak jelei.

TESLA: A napokban nálam járt lóháton egy jó barátom, Mark Twain...

TULAJ (*döbbenten*): Kicsoda?

BARTÓK: Az író?

TESLA: Igen-igen. Ismered?

BARTÓK: Olvasója vagyok. De hát ő...

TESLA (*elmerülve*): Panaszkodott, hogy semmi pénze. Nekem sincs sok, de másnap betettem száz dollárt egy borítékba, és odaadtam Kerrigannek...

1. FÉRFI: Kerrigannek?

TESLA: A boy a szállodából. Az a kis küldönc... Ráírtam a címet, South Fifth Avenue 35. A gyerek elment, majd azzal tért vissza, hogy az utca megszűnt, és Mark Twain több mint harminc éve meghalt. Értitek?

(*Csend.*)

TESLA: De tényleg ő volt az... Arra gondolok, hogy ha tényleg nem él már... de az biztos, hogy ő maga, Mark Twain volt, aki nálam járt, semmi kétség... akkor vajon nem arról van szó, hogy már én sem élek, csak nem vettem észre? Mit gondoltok?

(*Csend.*)

TESLA: De mire kell egy halottnak a pénz?

(*Csend.*)

TESLA: Ti magatok, ti éltek? Biztosak vagytok abban, hogy éltek?

BARTÓK: (eltöprengve) Hát lehet azt tudni...? Ki ismeri erre a választ... Swedenborg talán, esetleg ő...

TULAJ: Hogy élünk-e még vagy már kísértetek vagyunk?
TESLA: Pontosan, Huck.
TULAJ: Hát... én elég rosszul érzem magam, az biztos. Ráz a hideg, szédülök...
MIMI: Ne hozzak aszpirint?
TESLA: Itt valahogy minden más.

(*Csend.*)

TESLA (*félig-meddig tréfásan*): Na, indulok, ne várjam meg a kakasszót... (*Feláll, indulni készül, de végül csak egy italt hoz magának és visszaül.*)
BOBULA TITUSZ: Ön, ha nem csalódom, Bartók Béla komponista. (*Feláll, meghajlik*) Bobula Titusz vagyok, engedelmével.
1. FÉRFI: Ő tervezi Tesla úr új tornyát Wardenclyffe-ben.
TESLA: És közben fegyverrel üzletel Dél-Amerikában.
1. FÉRFI: Nincsenek nálad a vázlatok?
BOBULA (*mappát vesz elő, lapozgatja, fél másodpercekre láthatóvá válnak az ijesztő Wardenclyffe-tervrajzok*).
BARTÓK: Ezek itt... átmenetek egy világítótorony, egy fúrótorony és egy villamosszék között.
BOBULA (*megismétli iménti szavait*): Ön, ha nem csalódom, Bartók Béla, a zseniális komponista, világhírű zongoraművész és zenetudós. Amerika a lábainál hever.
BARTÓK (*ironikusan mosolyog*).
TESLA: Ormándy! Doráti! Solti! Széll! Reiner!
BARTÓK (*bólogat és mosolyog*).
BOBULA: Ön nagyon értékes ember.
TULAJ: Nem tudhatjuk, hogy mennyit érünk. Kivétel volt Jim nagyapám, a szökött rabszolga, aki így beszélt: én gazdag vagyok, mert én az enyém vagyok, és nyolcszáz dollárt érek. Ugyanis mert azelőtt annyiért vásárolták meg. Amielőtt megszökött.
BARTÓK: Egyszer láttam Moszkvában egy kalapácsot...
BOBULA: Én is láttam...
BARTÓK: Bele volt öntve az acélba az ára, hogy 50 kopejka... egyszersmindenkorra. Örökre.
TULAJ: Vagyis?
BARTÓK: Arra gondoltam, hogy mibennünk is... az, ami bennünk örökkévaló... ami nem változik... miképp a kalapács ára... vagyis annyit érünk, amennyi belénk van öntve... Azzal mi lesz, amikor távozunk? Velünk távozik?

TULAJ: Mi? Az 50 kopejka?

BOBULA (*az egyik vázlatot dedikálja Bartóknak a rajz hátoldalán. Egyszerre ír a két kezével. A ballal balról jobbra a mondat elejét írja, a másikkal a mondat végét, jobbról balra. A két betűsor a mondat közepén találkozik.*)

TULAJ: Nem bírom tovább. Szörnyű, milyen fejgörcs kínoz. Muszáj átmennem a templomba. Mimi, foglalkozz a vendégekkel. (*Ezt mondja, de még marad, mint ahogy Tesla is képtelen volt elmenni.*)

MIMI: Fordítva. Ők foglalkozzanak velem.

TESLA: Mondtad, hogy két dologról nevezetes a szülőfalud.

BARTÓK: A szülővárosom? Igen. Az egyik, amiről híres, hogy ott született egy sarokra tőlünk Révai Miklós, egy kiváló költő. A helybeli csizmadia fia volt. Költők földje az, a szomszédban született Nikolaus Lenau is. Csatádon.

TESLA: Lenauról hallottunk, Révairól nem.

BARTÓK: Ő írta azt, hogy a magyar nemzet fiaként újra fog születni Homérosz...

TULAJ: Az ki?

BARTÓK: *Buda várában,*
...itt írja Ulisszeszt

Újra Homérosz az új Trója veszélye után.

TESLA: Ez jó. Új Trója, új Odüsszeusz, új Homérosz. Budapesten.

BARTÓK: De nemcsak Homérosz, mások is nálunk születnek meg újra, Plátontól Euklidészig...

TESLA: A matematikus...?

BARTÓK: *E földön terem Euklides, szám titkait újra*
Itt veti fel, s jobban méreti szeglet ivét.

Értitek? Újra átgondolja a számok titkait, és jobb megoldásra jut. Hát ez pont így történt.

TESLA: Csak Bolyai János néven, ha nem csalódom.

BARTÓK: Igen, ezen a néven született újra.

TESLA: Mind megszületünk újra...

TULAJ: Mi is? (*Nem tudni, a jelenlévőkre érti, vagy a négerekre általában.*)

BARTÓK: ...azért, hogy megoldjuk, amit nem tudtunk megoldani.

MIMI: Lehet, hogy én is újra vagyok születve? (*Elgondolkodva elmegy.*)

BARTÓK: Révai azt írja, hogy a lélek végtelen.

TESLA: És a másik?

BARTÓK: Mi másik?

TESLA: Mi a másik dolog, amiről híres a szülővárosod?

BARTÓK: [*Elmondja a nagyszentmiklósi kincs történetét. Látjuk a kincs legjellegzetesebb darabjait. Színes nyomatokat mutat, amelyeket a zakója zsebéből keres elő.*]

TULAJ: No ennek az aljára biztosan nincs beleöntve, hogy 50 kopejka.

TESLA: Ahol ekkora kincset találtak, ott kell lennie másiknak is. Nem próbáltál ásni arrafele?

BARTÓK: Nem.

TESLA: A pincétekben sem?

BARTÓK: Ott sem.

TESLA: Menjünk el oda ketten.

TULAJ: Én is jövök.

BARTÓK: Menjünk.

TESLA: Van egy műszerem, rögtön megtalálja az aranyat a földben. Gazdagok leszünk. Tudod, hogy egyszer majdnem megkaptam a Nobel-díjat?

BARTÓK: Majdnem?

TESLA: Aztán más kapta.

BARTÓK: Megérdemelte?

TESLA (*ugyanazzal a mosollyal válaszol, mint Bartók arra az állításra, hogy Amerika a lábainál hever*).

TULAJ (*távozik, hátrét görnyedve, rángatózó arccal. Motyogásából csak annyi vehető ki*): ...a kincs...